

71 x 1992 1992

T7-505572

Muhsin Ertuğrul Bölümü

YAZARLARIMIZIN MUHSİN ERTUĞRUL'U

Sabahattin Kudret Aksal, Füsün Akatlı

Aşağıdaki yazı 30 Mart 1992 günü Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda Füsün Akatlı'nın sorduğu sorulara Sabahattin Kudret Aksal'ın verdiği yanıtlarla oluşan "Muhsin Ertuğrul Üstüne Konuşma"dır.

Füsün Akatlı: Hoş geldiniz. Bugünkü söyleşimiz, duyurularda da okumuş olacağınız gibi "Yazarlarımızın Muhsin Ertuğrul'u" başlığıyla Melih Cevdet Anday'la Sabahattin Kudret Aksal arasında olacaktı. Ne yazık ki Melih Cevdet Anday'ın rahatsızlığı haberini aldık. Bu söyleşiye katılmıyacak ölçüde rahatsız olduğu için kendisi gelmedi. Sabahattin Kudret Aksal'la gerek bir oyun yazarı gözüyle gerek yakından tanıyan bir kişi olarak Muhsin Ertuğrul'la ilgili düşünce ve anılarını söyleşmek, konuşmak üzere görev bana düştü. İki konuşmacı var ama, ben, daha çok belki sizlerin de merakınızı bir ölçüde yansıtabilecek ama daha çok kendi merakımı yansıtan sorular sorabileceğim Sabahattin Kudret'e.

Şöyle başlayalım. Her halde çok uzun yıllar öncesine varan bir tanışıklıkları var. Efendim, Muhsin Ertuğrul'la tanışıklığımızın birkaç aşamalı olduğunu bana söylemişsiniz, onu biraz anlatır mısınız?

Sabahattin Kudret Aksal : Evet, Muhsin Ertuğrul konusuna anılardan girmekte yarar var. Daha iyi tanıyabiliriz onu. Ben de öyle bir yöntem izleyeceğim. Muhsin Ertuğrul'u ilk olarak 1947 yılında bir güz gününde gördüm. Bir oyun yazmıştım. Onun tiyatrodan oynanmasını istiyordum doğal olarak. Aldım dosyamı tiyatroya gittim, bir akşamüstü idi. Salonun arkasında -o eski Tepebaşındaki yapısında bir koridor vardı. Muhsin Ertuğrul Kral Lear'i sahneye koyuyor. Yıl 1947. Hadi Hün oynuyor, Muhsin Ertuğrul sahneye koyuyor. Kendimi tanıttım uzattım yapıtımı. Doğal olarak tanıdığını sanmıyorum. Gerçi ben o zaman beş altı yıldır şiir yayımlıyordum. Ama Muhsin Ertuğrul'un özenci, az duyulmuş sanat dergilerinde şiir izlediğini de sanmıyorum. Bana dedi ki "Görüyorsun, Kral Lear'i sahneye koyuyorum, çok meşgulüm. Yukarıda bir dramaturgumuz var, ona ver, o okusun, sonra ben okurum."

Benim yüzümde nasıl bir anlam görmüş olmalı ki, hemen arkasından şöyle dedi: "Anlar, anlar; tiyatrodan anlar."

Öyle bir "Tiyatrodan anlar." demişti ki, ben hemen anladım, "Anlamaz ama sen aldırma!" diyordu.

Bütün sonraki ilişkilerimizden, bütün yapıp ettiklerini izlediğimizde anladığım onun dramaturglara, edebi kurullara pek önem vermediğidir. Muhsin Ertuğrul, daima tek elden bir yönetim, tek elden bir tiyatro düşünmüştür. Bu durumu haklıdır. Haklıdır; çünkü, sanat, yaratı iki kişinin yapabileceği bir şey değildir; tek kişinin yapabileceği bir şeydir.

Bu noktada Muhsin Ertuğrul'dan biraz için ayrılarak kısaca söyleyeyim: Tiyatronun güçlüğü buradadır. Tiyatroya birçok el karışır. Teknik yitirilir. Kırk yılda bir, bir büyük yapıt tiyatro sevgisinin bir şeyi bir nefesi denk gelir de bütün o kalabalığı bir tek kişinin algılamasında toplar ve o zaman olağanüstü bir şey çıkar ortaya. O da çok güç. Sanat daima teklilerden çıkmıştır.

Neyse, bu ilk tanışmam, ilk denemem... Çıktım tiyatrodan. Aradan epeyi bir zaman geçti. Bir buçuk ay. Bir gün, gideyim sorayım dedim. girdim. Şehir Tiyatrosu'nun salonunun arkasında küçük bir oda var. Pek küçük bir oda ama, nasıl söylesem, şu sahnenin yarısınca bile değil. Öyle denk gelmiş, ama, çok zarif hoş bir oda. Oturduk. Bana "Çok beğendim." dedi. Aynı zamanda "Devlet Tiyatrosu"nun da genel müdürüydü Muhsin Ertuğrul o zamanlar. "Oynayacağız." dedi. "Geçen hafta Ankara'ya giderken trende okudum, çok beğendim."

Fusun Akatlı : Hangi oyundu?

Sabahattin Kudret Aksal: O oyunumun adı: "Evin Üstündeki Bulut". O zaman Devlet Tiyatrosu, yeni kurulan bir tiyatroydu. Beni biraz daha heveslendirdi Devlet Tiyatrosu adı. İstedim ki oyunum orada oynansın. "Bilmem artık, onu bilmem" dedi. Sonra beni biraz sınamaya kalktı Muhsin Ertuğrul, tanımak istedi daha doğrusu; "Hangi oyun yazarlarını seversin yabancılarından?" dedi. Ben de iki üç oyun yazarı söyledim... Bir tanesi benim için Muhsin Ertuğrul'u tanımamda önemli bir aşama oldu. Macia Piechoux diye bir yazarın bir oyununu okumuştum. Çok sevmiştim. Ancak şu kanıdaydım ki o yazarı Türkiye'de kimse tanımıyor. Gölgede, silik kalmış, hiçbir oyunu oynanmamış bir yazar. Ya dört kişi ya da beş kişi belki bilen olabilir. Piechoux'nun adını duyunca Muhsin Ertuğrul "Haaa -dedi- on beş gün önce İsviçre'de öldü."

Bende Muhsin Ertuğrul'un 'mit'i -ki mittir bende Muhsin Ertuğrul, yalnızca bende değil, toplumumuzda büyük mittir Muhsin Ertuğrul- böyle başladı, böyle uyandı. Hiç kimsenin bilmediği, kimsenin duymadığı bir adamdan, bir yazardan söz ediyorum ben, bir raslantı olarak benim elime geçmiş okumuşum ve çok sevmişim; bana diyor ki, "On beş gün önce İsviçre'de öldü!" Olağanüstü güzel bir şey. Yani bizim tiyatro yaşamımızda bu olgunun pek çok örneği yoktur. Hatta korkmadan diyebilirim ki, hiç yoktur.

Ve sonra oynadı oyunumu. İlk oynandığı akşam İstanbul'da değildi Muhsin Ertuğrul, Ankara'daydı. Ankara'dan telefon etti, nasıl geçti diye sordu...

İkinci oyunumu Devlet Tiyatrosu'na yolladım. O zaman gene Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü idi. Ben şimdi oyunlarımdan söz açmıyorum. Muhsin Ertuğrul'un portresini kafamda çizebilmeme yardım ettiği için bir fon olarak söylüyorum yalnızca. Oyun oynandı. Ben ikinci üçüncü gece gittim Ankara'ya. Trenden indim. Saat 8.00 falandı. Doğru Küçük Tiyatro'ya gittim. Doğal olarak Muhsin Ertuğrul'u görmek istedim. İncelik gereği görmek istedim. Aldılar beni, birtakım labirent gibi merdivenlerden indirdiler. Yarım saat sonra da oyun başlayacak. Dar merdivenler. Kapılar, kapılar. Bir yere girdim. Böyle genişçe bir salon ve loş. Ta en dipte bir yerde bir ışık yanıyor. Bir lamba. Işık. Orada bir adam oturuyor. İşte oraya doğru yürüdüm. Ya da odacı oraya doğru yürütmek istedi beni. Gittik. Muhsin Ertuğrul... Bir tulum vardı üstünde. Muhsin Ertuğrul'un orası dekor ambarıymış. Ve Muhsin Ertuğrul orada yoğurt yiyordu... Sonra ben bu ilişkiyle sordum. Bana akşamları çok kere çok hafif yediğini, yoğurt yediğini söyledi. Yoğurt yemek tamam da, gece saat 8.00'de, biraz sonra oyun başlayacak, bir tiyatronun genel müdürü, genel sanat yönetmeni, her şeyi, perisi oranın oturmuş ne yapıyor, loş dekor ambarında bir yanda koltuklar, bir yanda bezler çekilmiş, şunlar bunlar var, o, orada yoğurt yiyor. Bu imaj da bende şunu çağrıştırır: Muhsin Ertuğrul'la tiyatro özdeştir, ayrılamaz birbirinden. "Tiyatronun perisi" deyimini kullandım, tiyatronun perisidir o. Her yerinde vardır tiyatronun. Her an her yerinde vardır. Tiyatroda olmadığı zaman da vardır. O, tiyatronun her yerinde vardır. Neden, neden? Çünkü Muhsin Ertuğrul bir tutku adamıdır! Muhsin Ertuğrul'un bütün karakteristiği, bir tutku adamı olmasıdır. Ne demek tutku adamı olmak? Tutku ne demek? "İhtiras" "passion" ne demek? Bilimsel tanımı şu: İnsanlar eğilimlerle dünyaya gelirler. Çoğtur onlar. Biyolojik kökenlidir, psikolojik kökenlidir, sosyal kökenlidir; örneğin sayalım, yemek yemek içgüdüğü, eğilimi; doğaya karşı korunma eğilimi; cinsel eğilim; kumar, ne bileyim, dostluklar, kadın aşkları, okuma merakı türlü eğilimler... Elliye değir çıkarabilirim, şimdi çıkaramıyorum, usuma gelmiyor. Bütün bu eğilimlerden birinin tıpkı bahçedeki birçok ağaçtan, birçok fidandan diyelim birinin bütün öteki bitkilerin, bütün öteki ağaçların, bütün öteki fidanların topraktan besinini, güneşten payını, ısı payını çalarak onları kurutup tek başına kalıp büyük bir ağaç olarak ortaya çıkması gibi bir şey. İşte Muhsin Ertuğrul'da tiyatro öyle olmuş. Bütün eğilimler Muhsin Ertuğrul'da ölmüştür. Hiçbiri yoktur, geri planlara atılmıştır. Bir tek eğilim büyüyerek tutku haline dönüşmüştür. Bir tek büyük ağacı vardır. Onun gölgesinde uyur uyanır Muhsin Ertuğrul; tiyatronun... Böyle olduğu için bu adam bütün hayatıyla tiyatroyu kapsıyor, bütün hayatıyla seviyor. Sevmek az. Bakın Shakespeare'in Romeo ve Juliet oyununda şöyle bir tümce var. Yalnız anımsamıyorum Romeo mu söyler Juliet mi tümce şu, diyelim ki Romeo'nun ağzından çıkıyor:

“Juliet’in adının geçmediği her tümce, benim için bir lakırdı çuvalıdır.”

Muhsin Ertuğrul için de tiyatronun gölgesinin yansımadığı her konu boş bir anlamdır, içi kof bir anlamdır.

Bunun için doğal olarak böyle bir adamı nerede göreceksiniz, tiyatronun ambarında görürsünüz yoğurt yerken! Bu çok doğaldır, çok yakışıyor.

Evet Muhsin Ertuğrul portreleri bunlar.

Fûsun Akatlı : Evet, çok güzel, çok imgeleme seslenen bir biçimde anlattınız. Hemen hemen bir aydır Muhsin Ertuğrul’la iç içeyiz. Çeşitli kişiler çeşitli yönlerini anlattılar. Ama benim gözümde en canlı bu yoğurt yiyen Muhsin Ertuğrul imgesi. Şu da geldi aklıma siz bunları anlatırken: Yalnız bir adam mıydı Muhsin Ertuğrul? Tutku adamları genellikle yalnız adamlar olurlar gibi düşündüm birden bire. Etrafında çok insan vardı, birlikte çalıştığı çok desteklediği insanlar vardı, bunları hep biliyoruz ama temelde acaba yalnız bir adam mıydı ve siz tiyatro yalnız yapılız dediniz biraz önce. Onunla bağlantı kurularak açıklanabilir mi?

Sabahattin Kudret Aksal :Bana sorumluluk yükleyen bir soru yönelttiniz. Ama ben yalnızca kişisel açıdan sezgilerimle yanıt vereceğim. Muhsin Ertuğrul, ne ölçüde yalnızdı, ne ölçüde yalnız değildi? onunla derin, uzun “ahbablıklarım”, dostluklarım olmadı; bunu söyleyemem. Temaslarım da olmadı; birlikte de çalışmadım. Tiyatrocu - aktör değilim ki birlikte uzun zaman geçirelim. Bir oyun yazarı olarak, onu çok seven bir oyun yazarı olarak az konuşmuşumdur; yedi sekiz kez, on kez... Birtakım izlenimler edinmişimdir. O izlenimlere göre; yalnız o izlenimlere göre değil, usavurmama göre de Muhsin Ertuğrul yalnız bir adamdı. Yalnız bir adamdı, çünkü, Muhsin Ertuğrul’un tek amacı vardı, bu ülkede tiyatroyu, gerçek anlamda tiyatroyu -ya da başka adıyla söyleyeyim isterseniz: batılı anlamda tiyatroyu- köklendirmek, yerleştirmek, var etmek istiyordu. Hatta bu isteği onda estetik kaygıları bile aşıyordu. Estetik kaygılar ki, sanatın özüdür, bunun dışına hiçbir zaman çıkmaz; Muhsin Ertuğrul toplumda, bizim toplumumuzda tiyatroyu köklendirebilmek ona sonsuz bir zaman yaşamı kazandırabilmek için estetiğinden bile gerekirse özveride bulunabilirdi. İstemeyerek yapardı bunu. İstemeyerek özveride bulunabilirdi. O, bir şeyin toprağını bulup toprağında yetiştirmek istiyordu onu, yeşermesini sağlamak istiyordu. Bir tür “classicisme”dir bu, klasikçilik; yani toprağında yeşertmek. Nitekim toplumumuzda kurmak istediği tiyatroyu da klasik öğelere dayandırmıştır.

Düşünün ki bizim toplumumuz daha ortaoyunundan, meddahtan tiyatroya yeni geçmiş. Batılı tiyatro diyorlar ve kolay olduğu için de ne oynuyorlar biliyor musunuz, en ucuz Fransız melodramlarının uyarlamaları, en ucuz, en kötü Fransız vodvillerinin uyarlamaları... Böyle bir dönem var, gelmek isterim konumuz geliştikçe; ilginç bir konudur, Muhsin Ertuğrul çer-

çevesinde... Bu zamanda bile birdenbire bir patlama yapıyor Muhsin Ertuğrul. Sözelimi Hamlet oynuyor durup dururken. En ucuz, en kötü oyunlar arasında bir Hamlet! şaşırtıcı. Anlaşılır gibi değil. Onların arasında bir "Venedik Taciri" oynuyor söz gelimi. Anlaşılır gibi değil. Koca öğretici, bu bakımdan "yalnız adam". Sorunuza gelince, o bütün her şeyini, ilişkilerini, içyapısını, kendi içyapısını, kendi ruhsalimsel isteklerini ve dış ilişkilerini, amacını gerçekleştirmek uğruna ayarlamıştır. Böyle bir adamın "yalnız adam" olmamasına olanak yoktur. Deminki tutku tanımından da geliyor bu. Eğilimler, bir sürü eğilim ölmüş bir tutku ortaya çıkmış. Böyle bir adamın bir çokluk içinde bir orkestrasyon kurabilmesine olanak yoktur. Bu adam, tek başına kalacak ve yalnızlığında aradığını bulacak; gücü yalnızlığında onun; yoksa bozulur bütün orkestra... Orkestrasyon; çelişkili bir deyimdir doğallıkla, tek kişilik orkestra olmaz. Tek kişi, evet tek kişi olarak orkestrasyonunu yapacaktır o; yapmaya adanmıştır kendini!

Fusun Akatlı : Televizyonda izlediniz. Onun da yaşamından sahneler temsil edilirken gördük. Oyunların rejisörlüğünü, çevirmenliğini, aktörlüğünü üstlendiği gibi dekor boyacılığını da üstlenmiş zaman zaman. Dekor çivilemeye değin her şeyi tek başına üstlenmek zorunda kaldığı zamanlar, dönemler olmuş. Yani şimdi böyle bir tutku adamına belki çok yalnızdı denemez. İşte böyle çok simgesel bir anlamda tiyatro ile birlikte olmak belki yalnızlığını hafifletiyordu denebilir. Böyle bir insana baktığımızda, onun bir şey getirmek istediğini yani Türkiye'ye, Türk tiyatrosuna, bir soluk getirmek istediğini görüyoruz. Bana sorarsanız, yoktan var etmek diyeceğim ama tarih düşünülürse böyle söylemek doğru değil. Çünkü birtakım tiyatro kuruluşları, birtakım tiyatro çabaları var. Var ama Muhsin Ertuğrul'un getirdiği repertuvarla.

Sabahattin Kudret Aksal : Ona da değinelim şimdi. Ancak, yalnız kişilik üzerinde biraz daha durmak istiyorum. Ben Muhsin Ertuğrul'un özel yaşamında yalnız mıydı, değil miydi, ya da dostları üstüne bu anlamda konuşmadım. Benim konuştuğum şey, yalnızlık, şudur: Muhsin Ertuğrul, tiyatro alanında yapacağını, büyük devinimini yalnız yapmıştır; yaptıklarında kimsenin payı yoktur. Ya da "şeyler" vardır, nasıl söyleyeyim, "miligram" payları vardır; aslında payları yoktur, miligram payları da yoktur. Demin dediğim gibi büyük "orkestrasyon"u tek başına kurmuştur. Bunda kimsenin payı yoktur. Hem ölçülemez. Oranlama düşünelim. Kimsenin payı yoktur. Burada yalnızlıktan çıkarabilmek için Muhsin Ertuğrul'u bir oranlama yapacağız. şunun dediği, bunun dediği; hayır, yoktur. Tek başınadır. Gerek içinde, gerek dışarda, tek. Muhsin'e karşın olmuştur bu. O gerçekleştirmiştir.

Repertuar konusu da çok ilginç. Değineyim ona da. Beni on yaşında tiyatroya götürdüler. Darülbekâ'ye. O zamandan bu zamana bütün repertuarı -daha geriye de baktım, inceledim biraz- biliyorum. 1927'de gelmiş Muhsin Ertuğrul. Daha önce tiyatrolar var. İşte, Muhsin arkadaşları tiyatroya

su var, bilmem kimin tiyatrosu var... Oralarda oyunlar oynanmış. Bir sürü oyunlar oynanmış. "Katil" gibi piyesler, bilmem ne gibi piyesler, "Azarya" gibi güldürüler, Behzat Budak'la birlikte oynamış, bir sürü şeyler oynamış, nedir ne değildir bilmiyoruz onları, çok eski bir tarih. İşte, genç bir adamın ilk eylemleri diyelim ona. Fakat o bir tiyatronun başına, belediye ödeneği bir tiyatronun başına 1927'de geliyor. O öykü belki çok ünlü ama, ünlü de olsa aramızda duymayanlarımız vardır, bir kez daha anlatmalı, çünkü çok ilginç. Geliyor tiyatronun başına oturuyor, ama kalkıyor oynanacak oyunun dekorunu boyamaya başlıyor. Tam o sırada Vali ve Belediye Başkanı geliyor. O zamanlar vali ve belediye başkanı aynı kişi, Muhittin Üstündağ. Tanımıyor. "Oğlum, sen ne yapıyorsun burada?" diyor. "Ben dekor boyuyorum." yanıtını veriyor. Atamasını da Muhsin'in Muhittin Üstündağ yapmış. "Muhsin Ertuğrul'u çağır bana onunla görüşmek istiyorum." deyince verilen karşılığa şaşıyor: "Muhsin Ertuğrul benim!"... Doğal olarak oranlıyorum ki, "Piechoux on beş gün önce İsvire'de öldü." dediği zaman nasıl bende bir mit oluşmuş, hayrete düşmüşsem, o anda Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ karşısında Muhsin Ertuğrul, oranlıyorum ki, mite dönüşmüştür. Böylece başlıyor o repertuarlar.. Fransız edebiyatı ve tiyatrosunun, daha doğrusu tiyatro edebiyatının 19. yüzyıl ikinci yarısı çok yoksuldur. Vodviller, melodramlar dönemidir. Türkiye'de hep onlar oynanıyor. Seyirci avlamak isteyen kolaycı yazarlar, sulu sepken şeyler, vodviller, melodramlar hep onlar oynanıyor. Sayısı da pek çok. Kötü şeyler. Fakat bakıyorsunuz o çeviriler oynanırken ... Burada kesiyorum, bir noktaya değinmek için. Sonra sürdüreceğim. O yılların bir sezon repertuarı ki ekimde başlıyor, sezon şubat sonunda bitiyor, beş ay. Kaç oyun oynanırdı? Tek sahnesi var, kaç oyun? kırk tane, elli tane. Evet elli yeni oyun, üç günde bir yeni oyun...

Fusun Akatlı: Seyirci bulamıyor çünkü değil mi?

Sabahattin Kudret Aksal: Seyirci yok, seyirci yok! Ben bunu merak ettim sordum. "Nasıl oluyor -dedim- üç gün bir oyun oynuyorsunuz bitiyor, sonra bir başka oyun, yeniden bir başka oyun..." Yüzüme baktı şöyle, dedi ki: "O zaman aşk vardı!"

Evet konu burada. İşte gene tutku burada da kendini gösteriyor. "Oyun biterdi saat 11.00'de -dedi- biraz yatar uyurduk. Saat dörde 4.00'e doğru, sabah uyanır, burada, burada sahnede, gene provalar yapardık. Başka türlü çıkmaz!" Oyunlar, oyunlar, oyunlar... O dönemde, o kaotik denebileceği dönemde bile sözgelimi ne görürdünüz repertuarda biliyor musunuz demin dediğim Shakespeare'i görürsünüz. İbsen görürsünüz. Strinberg görürsünüz. Bunlar değerli şeyler. Yani o vodvil ve melodram bulamacı arasında bunları çekip çıkarabilmek için bir adamın tam bir tiyatro birikimine, sağlam bir birikime sahip olması gerekir. Bunları da aşan bir şey var. O günün en "modernlerinden" oynayabiliyor bu adam. İki örnek vereyim: 1927, 1928, 1929 yılları Pirandello... Şaşılacak bir şey. Pirandel-

lo'nun "Altı Kişi Yazarını Arıyor". Bir de sözgelimi, gene bir başka öncü yazar Karel Çapek "Yapma Adamlar" piyesi.

Bir göz, daha uzaktan, aradan zaman geçtikten sonra bunlara baktığında şaşırıyor, çok coşkunlaşıyor. Bunları oynamak istiyor o. Ama çıkar yol yok. Birden bire böyle bir repertuara geçebilse tiyatroyu batıracak. Ama demin de dediğim gibi onun amacı bir "estetik" kovalamak değildir birinci amaç olarak. Birinci derecede amacı tiyatroyu sağlam bir yere oturtmak. Onun için her şeye razı.

Yıllar böyle geçti. Bir yıl, yanılmıyorsam 1933 yılı, yanılısam bile bir yıl yanılırdım, ama yanılmadığımı sanıyorum "Peer Gynt" ile başladı. Henrik İbsen'le... Tahmin ediyorum "Peer Gynt"ı bir hafta oynamayı düşünüyordu. Bir hafta sonra başka bir piyes gelecek. Adam, bir hafta oynayabilirdi zaman olayı "zafer" sayıyordu. Normal olarak her piyes üç gün, iki gün, bir gün oynanıyor; aradan yirmi gün geçince bir gün daha koyuyor falan... "Peer Gynt" ise bir haftayı tamamladı. İkinci haftasına bastığı zaman Muhsin Ertuğrul o ölçüde heyecanlandı ki, yeni afişler bastırdı. Şöyle yazdı: "Her akşam Peer Gynt"

Her akşam Peer Gynt, üç hafta sürdü, bitti. ama, bu müthiş bir şey, görülmemiş bir şey. İşte birinci "zafer" bu.

O yıllık repertuarı tam çıkaramıyorum. Hemen onu izleyen 34, 35 repertuarı sayayım size şimdi. Belleğimde var. Birçok tiyatrolarımızın bugün bile uygulayamadığı bir repertuar; hatta bütün tiyatrolarımızın. 1934. Yıl, 1934. Dostoyevski-Gaston Baty'nin "Suç ve Ceza"sı. Ardından Victorien Sardou'dan Madame Sans-Gené... Derken gerçek bir patlama. Nasıl bir raslantı bilemiyorum, repertuarla birlikte patlama seyirciye de sığıyor. Artık üç gün, dört gün, beş gün değil; sözgelimi yirmi gün ve daha fazla. İkinci oyun, biraz eski repertuardan; pek önemli olmayan Victorien sardou diye sıradan biri. Üçüncü oyun Hamlet. Talat Artemel'e oynatıyor. Talat Artemel'in oynadığı ilk Hamlet. İkinci Hamlet'i de 1939'da oynadı. Ondan önceki Hamlet'i de Muhsin Ertuğrul oynamış. Başkaları da oynamış... Dördüncü oyun Balzac-E. Guiraud'dan "İnsanlık Komediği" Böylece Ocak ayına geliyoruz. Dostoyevski, Shakespeare, Balzac oynanmış. Beşinci oyun, bir yerli yazar: Nazım Hikmet; "Unutulan Adam", doktor rolünü kendisi oynadı. Altıncı oyun Gogol'un "Müfettiş"i. Belki bundan sonra hafif bir komedi ya da melodram vardır, çok iyi anımsayamıyorum, sanıyorum var. sezon kapanıyor.

Ne demek bu şimdi? Bulamaç bir repertuardan özlü repertuara nasıl birden bire geçmiş? Ondan sonraki yıllar da hep böyle gitti. Zaman zaman değerli olmayan oyunlar da oynanarak. Şunu bağlamak istiyorum: Muhsin Ertuğrul'un ayırıcı niteliğidir bu, tiyatroyu köklendirebilmek, tiyatroyu sağlam bir yere oturtabilmek ve onun geleceğini güvence altında görebilmek ve buna inanabilmek için her şeyi yapardı; estetikten bile özveride bulunabilirdi.

Fusun Akatlı: Evet, yani tiyatronun seyirciyle birlikte yaşamasını sürdürebilmek için: Birtakım yayınevleri de altmışlı, yetmişli yıllarda bunu yaparlardı bir yandan ağır felsefe yapıtları, bilimsel yapıtlar çıkarırlar, ama yayınevini yaşatmak için öte yandan seks kitapları yayımlarlar; böyle birkaç yayınevi vardı yayıncılığımızda, yaşamak için verilen şey... Peki, Sabahattin Bey, Muhsin Ertuğrul için batıcıydı, batı tiyatrosunu getirdi, bizim geleneksel tiyatromuzu yaşatma çabası göstermedi ya da Türk tiyatrosuna büyük bir katkısı olmadı gibi eleştiriler de duyuluyor. Bu konuda, batı tiyatrosunu, batı repertuarını Türkiye'ye getirmesi konusunda sizin düşünceleriniz nelerdir ve siz de bir Türk yazarı olarak Türk yazarlarına tavrı konusunda neler söylemek istersiniz?

Sabahattin Kudret Aksal: Batı tiyatrosunu getirmiş. Batıdan başka nerede vardı tiyatro? Evet, nerede vardı tiyatro batıdan başka? Vardı, vardı ama onlar folklordu. Bizim "karagöz"ümüz, "ortaoyunu"muz çok değerlidir ve ilginçtir, öyle değil mi? En azından ben, kendim, mizaç olarak çok değerli ve ilginç buluyorum. Us dışıdır; ortaoyunu'muz da karagöz'ümüz de us dışıdır. Tiyatroda seyretmedim ama folklordur, bir tiyatroya dönüşmüştür denemez. Muhsin Ertuğrul batı tiyatrosunu almış, başka yerden almamış. Başka hiçbir yerde yoktu ki, başka yerden alamazdı. Yani Antikite'den Rönesans'a ve sonraki dönemlere... kalın, büyük çizgiyi izleyecek; başka bir şey yapmasına olanak yok. Ne yapabiliirdi? Şimdi, bizim yerel tiyatromuzu canlandırmamış, ona önem vermemiş mi diyeceğiz? O zaman şu soru usumuza gelir: Nasıl önem verebilirdi, ne yaparsa önem verebilirdi? Ne yapacak? Yani alıp karagöz mü oynatacak; tiyatrodaki ortaoyunu mu oynatacak? Hayır... Hayır, Muhsin Ertuğrul şunu biliyordu. Bizim yerel değerlerimizi karagözü sürdürebilecek, ortaoyununu sürdürebilecek onların esprisini -demin dediğim gibi us dışıdır bence onlar- ancak oyun yazarları yapabilir. Bunu bir tiyatro adamı, bir aktör, bir rejisör yapamaz. Olanaksız. Çünkü onların hepsi birer metindir. Yazılı ya da değil, ama birer metindirler. Bunu ancak yazarlar yapabilir. Kendisine önerildiği zaman Muhsin Ertuğrul, severek oynamıştır oyunları.

Fusun Akatlı: Bir yandan tiyatrocuyu, bir yandan da tiyatro seyircisi yetiştiriyor. Yani bu bakımdan her halde söylediğiniz repertuarı o seyirciye önce bir sunmak gerekir ki tiyatro seyircisi de gerçek tiyatro nedir görsün. Oyun yazarı da böyle bir görev üstlenmiş mi acaba?

Sabahattin Kudret Aksal: Daha başlangıçta Muhsin Ertuğrul en sağlam adımlardan birini atıyor; çocuk tiyatrolarını kuruyor. Bir okul olarak görülür. Çocuk tiyatroları, tiyatroya büyük seyirci sağlamıştır. niçin kuruyor çocuk tiyatrolarını; seyirciyi yetiştirmek için.

Fusun Akatlı: Ben yerli repertuara baktım biraz. Çok ilginç. Değişik uclardan yapıtlar konmuş. Sözgelimi, Necip Fazıl'ı koymuş; Nazım Hikmet'i koymuş. Bu arada Vedat Nedim Tör, Cevat Fehmi Başkut var. Birtakım o zamanın önde gelen başka yazarları da var. Sizin deneyiminiz de

onu gösteriyor, Türk yazarlarına yer verilmiş. Ama sanıyorum gene de, şunu olduğu gibi söylemek gerekiyor ki batı tiyatrosundan yana ağırlığını koymuş, anlaşılan bu.

Sabahattin Kudret Aksal: Haaa... Yani siz batı tiyatrosu derken, şey mi, ben yanlış mı anladım; yani "bizim yerli yazarlarımız" ve "batı yazarları"... Batı yazarları daha çok, bizim yazarlarımız daha az falan... O platformda da konuşalım. Aslında Muhsin Ertuğrul yerli yazar çok oynamıştır. Somut örnek vereyim. Vedat Nedim, genç bir yazar. Vedat Nedim'in "Kör" piyesini oynuyor. Cevdet Kudret genç bir yazar. Cevdet Kudret'in üç yıl üst üste her yıl bir piyesini oynuyor. Daha başkaları da var. Sayısız örnekler sergilemeye gerek yok. Tiyatro tekken, altı piyesle sezon kapıtılırken her yıl bir yerli oyun; komedi tiyatrosu da varken her yıl iki tane yerli oyun oynamıştır Muhsin Ertuğrul...

1960'ta Şehir Tiyatroları Genel Müdürlüğü'ne getirildi. Devlet tiyatrosu'ndan ayrılmıştı. 60'lı yıllarda büyük bir gelişme var. Patlama olmuştur. tiyatro sayısı artmıştır. Fatih tiyatrosu var, Üsküdar var, Harbiye var; şu var, bu var sayıda patlama olmuştur, yerli yazarlarda patlama olmuştur. Muhsin Ertuğrul, yeni yazarların peşine düşmüştür.

Fusun Akatlı: Onlarla doğrudan ilişki kurar, meşgul olur muydu? Yani onların yapıtlarıyla. Söz gelimi tavsiyelerde bulunmak, yapıt ısmarlamak gibi... Bu tür ilişkileri olur muydu?

Sabahattin Kudret Aksal: Sanıyorum ki hayır. Ben, gene kişisel deneyimimi söyleyeceğim: Hiçbir oyuna el sürmeye kalkışmaz, hiçbir tavsiyede bulunmazdı. Çünkü Muhsin Ertuğrul -demin de dediğim gibi- sanatın tek elden yönetilecek bir şey olduğunu bilirdi. Yazarların oyunlarına "dramaturglar", "edebi kurullar" el atsin, onu da istemezdi. Bulunduğu makamın politik bir yeri, politik bir yönü vardı doğal olarak.

Açıkça söylemese bile bıyık altından güler, onların istediklerini söyler gibi olur, sen bildiğini yap derdi. Örneğin benim bir oyunuma birşeyler söylenmişti, ben hiçbirini yerine getirmedim, Muhsin Ertuğrul aynen oynadı. Metinlere karışmazdı, metinleri düzeltmeye kalkmazdı. Muhsin Ertuğrul yazarların bir destekleyicisiydi. Zaman zaman repertuarda oran olarak Türk yazarının adı azsa, bu, gerçekten o yıl Türk yazarı bulamamış olmasındandır. Bir zamanlar yazar azdı zaten.

Eğer Muhsin Ertuğrul yerli yazarların yapıtlarını yeterince oynamasaydı yazar yetişmesine olanak yoktu. Çünkü tiyatro yazarı, oyununu sahnede görmek için yazar ve ondan da daha önemlisi ancak oyununu sahnede gördüğü zaman bir yazar olarak olur. Kamuoyunda da böyle bilinir. Bugün ellinin üstünde yazarımız varsa, bu Muhsin Ertuğrul'un gölgesi altında olmuştur. Bir şey daha söylemek istiyorum bu konunun bağlamında: Muhsin Ertuğrul, tek ses olarak tiyatroyu elli yıl süre ile yönetmiştir. Zaman zaman DevletTiyatrosu hoparlöründen, zaman zaman Şehir Tiyatro-

ları hoparlöründen, zaman zaman Küçük Sahne adı olan hoparlörden tek ses olarak o kadar güzel, o kadar kapsamlı olarak yönetmiştir ki -şöyle diyeceğim size- bugün tiyatromuzda beğendiğimiz, hayran olduğumuz ne varsa onun yapıtıdır, ondan doğmuştur; beğenmediğimiz ne varsa, canımızı sıkan ne varsa, o da ondan doğmuştur. Bu, çok doğaldır.

Fusun Akatlı : Muhsin Ertuğrul "edebi kurullar" a pek iyi gözle bakmazdı. Siz, kendiniz de bir "edebi kurul"da bulunmuşsunuz, ama, gene de sorayım, siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?

Sabahattin Kudret Aksal : Ben diyorum ki, tiyatro tek elden yönetilir. Benim kişisel görüşümü sorarsanız, ben de tekçiyim. Ben sanatta bir bölünme, bir yetki bölünmesi diye bir durumu anlayamıyorum. Yönetmenin kendisi, çözemediği bir durum olursa, gerektiği zaman dramaturgu da çağırabilir, dekoratörü de, başkalarını da; ama her şey onun yönetimi içinde olacaktır. Oyunun sahibi yönetmendir, rejisördür. Bu açık. Fakat oyunun daha büyük bir sahibi vardır. Artık söz açılmışken biraz Muhsin Ertuğrul'un dışına çıkarak -ama Muhsin'in dışına çıkmaya olanak yok o zaten Tiyatro'nun her yerinde vardır- diyeceğim ki rejisörü de bir bakıma aşan öge aktördür. Çünkü seyirci tiyatrodaki aktör seyrediyor. Evet, aktör seyrediyor, başka hiçbir şey seyretmez. Seyircinin orada gördüğü ne rejisörün yönetimi ne de yazarın metnidir. Yönetim de metin de hepsi seyircinin gözünde hava cıva, hepsi hava cıva... Seyirci aktörün virtüözlüğünü seyrediyor. Bu açıdandır ki aktörün belli bir virtüözlüğe çıkması gerekir. Koşuldur bu, virtüöz olmayan bir orkestra solisti düşünemezsiniz; virtüöz olmayan bir aktör de düşünemezsiniz. Bütün bu virtüözlük içinde güçlü bir birlik (ensemble) olabilirse o zaman olağanüstü bir şey...

Doğal olarak şimdi ben tiyatrodaki seyirci aktör seyrediyor dedğim zaman rejisörün payını bir yana atmış olmuyorum. Ama, görünmez o. Seyircinin gözü rejisörü görmez. Göremez. Dolayısıyla bütün o olağanüstü yapı içinde hayran olduğu şeyin rejisörden doğduğunu pek doğal olarak seyirci anlayamaz, sıradan seyirci, ortalama seyirci anlayamaz. Yazardan doğduğunu da anlayamaz. Hele yazarı hiç, hiç anlayamaz. O ölçüde ki, oyunu seyrediyor, hayran olur, sever ama yazarın kim olduğunu bilmez. Kesinlikle bilmez. Merak da etmez. Sıra seyirciden söz ediyorum. Sıra seyirci bu.

Fusun Akatlı: Sinema seyircisi gibi. Sinema seyircisi de bilmez yönetmenin kim olduğunu. Artistler kim diye sorar.

Sabahattin Kudret Aksal: Evet sinema seyircisi gibi... Sorunuz ne idi, ben dağittım galiba; bağlama istiyorum.

Fusun Akatlı: Yok, soru yok.

